

«نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی»

سال نهم - شماره ۳۶ - زمستان ۱۳۹۵

ص. ص. ۷۵-۹۲

تأثیر نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت دانش‌آموزان

شهرام مامی^۱

کامران امیریان^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۰۵

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۵/۰۴/۲۶

چکیده

هدف مطالعه حاضر تعیین تأثیر نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت دانش‌آموزان دختر پایه‌ی چهارم مقطع ابتدایی شهرستان ایلام می‌باشد. روش پژوهش نیمه‌آزمایشی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود. روش نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری در دسترس بود. به نحوی که ابتدا از معلمان مدارس مقطع ابتدایی خواسته شد از بین دانش‌آموزان، افرادی را که احتمال می‌دهند در زمینه‌ی سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت کم‌توان باشند معرفی کنند. پس از مشخص شدن این افراد و گرفتن آزمون، ۶۰ دانش‌آموز که پایین‌ترین نمره را در آزمون شخصیتی کالیفرنیا کلارک، تورپ و تیگز، قضاوت اخلاقی دورگانداسینها و میراوارما و خلاقیت شیفر بدست آوردند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. گروه آزمایش در ۱۰ جلسه نمایش خلاق شرکت کردند. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس تک متغییری نشان دهنده تفاوت معنی‌دار بین گروه آزمایش و کنترل بود. نتیجه‌گیری اینکه نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت دانش‌آموزان دختر پایه‌ی چهارم مقطع ابتدایی تأثیرگذار بوده است.

واژگان کلیدی: نمایش خلاق، سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی، خلاقیت، دانش‌آموزان

۱- استادیار گروه روانشناسی عمومی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران (نویسنده مسئول) Shahram.mami@yahoo.com

۲- دانشجویی دکترای روانشناسی عمومی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

The Effect of Creative Drama on Students' Social Adjustment, Moral Judgment and Creativity

Shahram mami
Kamran Amirian

Date of receipt: 2016.01.25
Date of acceptance: 2016.07.16

Abstract

This study aimed to determine the effect of the creative Drama on social adjustment, moral judgment and creativity of female students in the fourth grade of primary school in Ilam. A quasi experimental design was employed with pre test, post test and control group. The sampling was done through convenient sampling procedure in which the primary school teachers were asked to introduce those students they believed to be less skillful in terms of social adjustment, moral judgment and creativity. Then, 60 students who scored the lowest in the California test of Personality (Clark, throe & Typz, 1953), moral Judgment test (Dorgandn Sinha & Miravarma, 1998), and creativity attitude scale (schafer) were randomly assigned to one experimental and one control group. The experimental groups participated in 10 sessions of creative drama. The results of the ANCOVA revealed that there was a significant difference between the experimental and control group. It was concluded that creative drama had a significant effect on the social adjustment, moral judgment and creativity of fourth-grade primary school female students.

Keywords: creative drama, social adjustment, moral judgment, creativity, students

مقدمه

امروزه اهمیت تعلیم و تربیت کودکان، حتی از آغازین مراحل زندگی بر کسی پوشیده نیست. برخی از فعالان حوزه آموزش و پرورش کشور ما، عقیده دارند، که شیوه‌های کنونی نظام آموزشی نه تنها به رشد و پرورش خلاقیت در کودکان و نوجوانان کمک نمی‌کند، بلکه باعث رکود فکری و به اصطلاح کشتن خلاقیت در نسلی می‌شود که قرار است آینده کشور را در دست بگیرند (فلاح‌دار، ۱۳۹۲).

ورود به دبستان یکی از مهمترین و حساس‌ترین مراحل رشد و سازگاری کودک را تشکیل می‌دهد. سازگاری یک فرایند روان‌شناختی است که طی آن فرد با خواسته‌ها و چالش‌های زندگی مقابله می‌کند و یا آن‌ها را به کنترل در می‌آورد (بوث و آماتو^۱، ۲۰۱۳).

یکی دیگر از چالش‌های اصلی دوران کودکی قواعد اجتماعی محیط پیرامون کودک است. قواعد اخلاقی، که از انواع قواعد اجتماعی است، مشوق افراد برای انجام دادن اعمال خیر و ضامن درستکاری و مشخص کننده اعمال خوب از بد است (خاکپور و مهرآفرید، ۱۳۹۳).

مشکلات مربوط به سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت در دانش‌آموزان، بخصوص دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، می‌تواند مانعی جدی در برابر تحقق اهداف آموزش و پرورش قلمداد شود. شناخت و بکارگیری فنون و روش‌هایی که هم با وضعیت خاص سنی و شخصیتی دانش‌آموزان ابتدایی هماهنگ باشد و هم بتواند به بهترین شکل نیازهای آموزشی، اجتماعی آن‌ها را فراهم کند جزء الزامات نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. نمایش به خاطر دارا بودن تحرک، فضای خاص و دیگر ویژگی‌ها، مورد توجه کودک است. فعالیت‌های نمایشی به مردم در جهت شناخت خود و دیگران کمک می‌کند. نمایش خلاق شیوه‌ای برای آموزش و یادگیری بر مبنای گرایش جهانی به بازی نمایشی است که در هر انسانی یافت می‌شود (آقاعباسی، ۱۳۹۱).

انسان موجودی اجتماعی است، که ادامه زندگی به صورت انفرادی برای او تقریباً غیر ممکن است. به همین دلیل، رشد اجتماعی مهمترین جنبه رشد وجودی هر شخص را تشکیل می‌دهد. معیار اندازه‌گیری رشد اجتماعی هر کس میزان سازگاری او با دیگران است (همایی، کجباف و سیادت، ۱۳۹۰). ورود به دبستان یکی از مهمترین و حساس‌ترین مراحل رشد و سازگاری کودک را تشکیل می‌دهد. در این مرحله کودک بایستی علاوه بر شروع رسمی آموزش خواندن و نوشتن و ریاضی، روابط اجتماعی با گروه همسن را بیاموزد و این موضوع در سازگاری کلی وی تأثیر دارد. سازگاری به پذیرش و انجام رفتار و کردار مناسب و موافق محیط و تغییرات محیطی اشاره دارد و مفهوم متضاد آن ناسازگاری است. یعنی، نشان دادن واکنش نامناسب به محرک‌های محیط و موقعیت‌ها، به نحوی که برای خود فرد یا دیگران و یا هر دو زیان‌بخش باشد و فرد نتواند انتظارات خود و دیگران را برآورده سازد (دورودیان، ۱۳۹۲). توانمندی‌ها و

شایستگی‌های اجتماعی و هیجانی از عوامل تعیین‌کننده تأثیرگذار بر سازگاری تحصیلی محسوب می‌شوند (زاهد، رجبی و امید، ۱۳۹۱).

یکی از چالش‌های اصلی دوران کودکی قواعد اجتماعی محیط پیرامون کودک است. قواعد اخلاقی، که از انواع قواعد اجتماعی است. این قواعد در هر جامعه برای کنترل رفتارهای نادرست و هدایت آن‌ها به راه راست وجود دارد. به علاوه کودکان باید هم قواعد اخلاقی و هم قوانین اجتماعی را یاد بگیرند که شاید در موقعیت‌های مختلف تفاوت‌های بسیاری بین آن‌ها وجود داشته باشد. انسان با حس اخلاقی متولد می‌شود. این حس در خانواده ظاهر می‌شود، از معلمان الگو می‌گیرد، و از طریق اجتماع تغذیه می‌شود. در حقیقت، خانواده، مدرسه، و اجتماع قواعد اخلاقی را، که بر اساس اصول عدالت و در نظر گرفتن حقوق دیگران وضع شده است، آموزش می‌دهند؛ اما اینکه کودکان چطور میل درونی برای پیروی از قواعد اخلاقی را پیدا می‌کنند در طی مراحل رشد متفاوت است (خاکپور و مهرآفرید، ۱۳۹۳). استدلال اخلاقی، دامنه وسیعی از رفتارهای دانش‌آموزان را، از جمله تقلب در جلسه امتحان، پذیرش یک هم کلاسی، میزان تسهیل و تسریع یادگیری مشارکتی، احترام گذاشتن به مقررات، رعایت ادب در بر می‌گیرد. قضاوت اخلاقی به چگونگی نظر شخص درباره‌ی مقررات، آداب، رسوم، و هنجارهایی که مردم باید در تعامل با دیگران رعایت کنند و برداشت او از آن‌ها اشاره دارد که با رشد فکری و به تبع آن رشد اخلاقی همراه با افزایش سن در افراد تکامل می‌یابد (ابراهیمی‌قوام، ۱۳۹۰).

محیطی که بچه‌ها در آن کار، بازی و زندگی می‌کنند می‌تواند رشد خلاقیت آن‌ها را تسریع کرده و یا سرکوب نماید (کمپل و نینسبرگ^۱، ۲۰۱۲). خلاقیت ایجاد طرحی جدید با ارزش و متناسب است. به بیان دیگر، خلاقیت به کارگیری توانایی‌های ذهنی، برای ایجاد یک فکر و مفهوم جدید است. رشد و توسعه خلاقیت، وابسته به عوامل مختلف فردی و اجتماعی، مانند، هوش، خانواده، ویژگی‌های شخصیتی و ... است. گرچه توانایی خلاق، به طور بالقوه و به نحو فطری، در انسان به ودیعه نهاده شده، اما ظهور آن مستلزم آموزش و پرورش مناسب است (میرکمالی و خورشیدی، ۱۳۹۱). به طور کلی، خلاقیت به عنوان توانایی ارائه دیدگاه‌های جدید، تولید ایده‌های جدید و معنی‌دار تعریف شده است. خلاقیت بعنوان تفکری واگرا، فرایند ساختن ایده‌ها، از اطلاعات داده شده، با تأکید بر تنوع و مقدار بازده می‌باشد. تفکر واگرا خود شامل اشکال مختلفی از تفکر خلاق، در برگیرنده‌ی زایش ایده‌ها، پاسخ‌هایی از نوع واگرا، و بهسازی ایده‌هاست. در واقع خلاقیت فعالیتی ذهنی است که در شرایط عدم وجود پاسخی صحیح از قبل صورت می‌گیرد (آرنت^۲، ۲۰۱۱). خلاقیت اغلب به عنوان تولید ایده‌های جدید و مفید تعریف شده است، در حالی که نوآوری اجرای موفقیت‌آمیز آن ایده‌ها محسوب می‌شود. خلاقیت باید با تفکر انتقادی، به شکل نیرویی پیش‌برنده در جهت مولدتر بودن و پاسخگوتر بودن فرد وجود داشته باشد (والتر^۳، ۲۰۱۲). هرچند

1. Kample & Nissenberg
2. Arnett
3. Walter

انسان با توانایی نوآوری زاده می‌شود، اما شکوفایی آن نیازمند پرورش آن است. تورنس ایجاد فرصت برای پرورش خلاقیت برای هر جامعه را امری حیاتی می‌داند. به باور بیشتر پژوهشگران شیوه‌های سنتی آموزش و پرورش نه تنها به رشد خلاقیت کودکان کمکی نمی‌نمایند، بلکه آنان را از حرکت در این راستا باز می‌دارند (شریفی و داوری، ۱۳۹۱).

آکسوی و باران^۱ (۲۰۱۴) با مروری بر پیشینه پژوهش‌ها به این نتیجه دست یافتند که برای تحول و پرورش مهارت‌های اجتماعی کودکان، از روش‌ها و روی آوردهای مختلفی استفاده شده است که از جمله این روش‌ها، برنامه آموزش مهارت اجتماعی (اربابی و یلدریم‌داگرو^۲، ۲۰۱۲)؛ برنامه آموزش مهارت اجتماعی بازی محور (هافمن^۳، ۲۰۱۰)؛ فعالیت‌های نمایش خلاق (کیلکاسلان و آساقلو^۴، ۲۰۱۰)؛ برنامه آموزش حرکت رقص خلاق (لیمن^۵، ۲۰۱۲) می‌باشد. یکی از موفق‌ترین راه‌های تربیت غیرمستقیم، هنر است که به علت زیبایی و انتزاعی بودنش می‌تواند هر امر تربیتی را در پوششی در اوج اثرگذاری بر ذهن مخاطب بنشاند. نمایش به خاطر دارا بودن تحرک، فضای خاص و دیگر ویژگی‌ها، مورد توجه کودک است و می‌تواند مانند دیگر هنرها برای کودک، پدید آورنده‌ی حس اندیشه، جستجوگری، مطالعه، رفتار مناسب، اخلاق نیکو، دیدن درست پیرامون خود، حس نועدوستی و در نهایت کمک به او در ایجاد ارتباط صحیح با دنیای اطراف و درک متقابل همدیگر باشد (جعفری، ۱۳۹۱).

خلاقیت جزء جدا نشدنی هر هنری و از جمله هنر نمایش است، با این حال به نوعی از نمایش فرایند محور که به سود دست‌اندرکاران کار می‌شود و ربطی به اجرا برای تماشاگران ندارد، اصطلاحاً نمایش خلاق می‌گویند. این نمایش شیوه‌ای برای آموزش و یادگیری بر مبنای گرایش جهانی به بازی نمایشی است که در هر انسانی یافت می‌شود (آقاعباسی، ۱۳۹۱). به عنوان یک روش تدریس، هدف درسی نمایش خلاق، تخیل در مکانی از پیش تعیین شده، مطابق با ساختار گروه و هدف درس است که در آن از فنون متفاوت مانند بداهه‌پردازی و ایفای نقش استفاده می‌شود (اربابی و داگرو، ۲۰۱۲). نمایش خلاق شکلی از وانمودبازی مبتنی بر بداهه‌پردازی است که طی فرایندی، صحنه، رویداد، مشکل یا واقعه با هدایت مربی توسط کودکان مورد بحث قرار می‌گیرد، طراحی می‌شود و به اجرا در می‌آید (قاسم‌تبار، الهویردیانی، حاجی‌تبار، محمدجانی و خسروی، ۱۳۹۰).

خلاقیت توانایی حل مسأله است. هدف نمایش خلاق تربیت آدم‌هایی است که توانایی حل مسأله دارند، منتها در نمایش خلاق حل مسأله مشارکتی است. مشارکت اولاً از عهده کسانی برمی‌آید که مهارت‌های ارتباطی با زبانی کارا داشته باشند. ثانیاً آگاهی اجتماعی داشته باشند، آگاهی اجتماعی جستجو در چگونگی و چرایی فرهنگ‌هاست (آقاعباسی، ۱۳۹۱). نمایش خلاق به عنوان روشی آموزشی در بالا بردن

1. Aksuy & barean
2. Erbay & Yildirim Doglu
3. Hoffman
4. Kilicaslan & Asasoglu
5. Libman

علاقه و انگیزه‌ی فعالیت کلاسی دانش‌آموزان تأثیر بسزایی داشته و همچنین به بهبود مهارت‌های حل مسأله کمک می‌کند. علاوه بر این شرکت فعال دانش‌آموزان در دوره‌های نمایش خلاق، بر کیفیت یادگیری و تداوم دانش آن‌ها تأثیرگذار است (کیلیکاسلان و آساقلو، ۲۰۱۰).

فعالیت‌های نمایشی به مردم در جهت شناخت خود و دیگران کمک می‌کند. این فعالیت‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به شکلی منحصر به فرد، به افرادی با مهارت، منسجم، حساس و باهوش تبدیل شوند. افرادی که سعی می‌کنند بوسیله‌ی امکانات، فکر و جسارتی که دارند، چشم‌انداز زندگی‌شان را گسترش دهند (سنگان و اسکندراوغلو^۱، ۲۰۱۰).

بنابراین با توجه به اینکه پژوهش‌های انجام شده در این زمینه نشان دهنده تأثیر آموزش نمایش خلاق بوده است، این پژوهش به دنبال بررسی این مسأله بوده که آیا آموزش نمایش خلاق بر بر سازگاری اجتماعی، خلاقیت و قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی چهارم مقطع ابتدایی تأثیر داشته است.

روش

این پژوهش با توجه به هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی، با توجه به نوع داده‌ها کمی و با توجه به ماهیت و نوع مطالعه در ردیف پژوهش‌های نیمه‌آزمایشی و براساس طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری در این پژوهش، عبارت بود از تمامی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی چهارم مقطع ابتدایی سال تحصیلی ۱۳۹۵ شهرستان ایلام که تعداد آن‌ها ۳۹۷۰ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری در دسترس بود. به نحوی که ابتدا از معلمان مدارس مقطع ابتدایی خواسته شد از بین دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم، افرادی را که احتمال می‌دهند در زمینه‌ی سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت کم‌توان باشند معرفی کنند. پس از مشخص شدن این افراد و گرفتن آزمون، از جدول کوهن ۶۰ دانش‌آموز که پایین‌ترین نمره را در آزمون شخصیتی کالیفرنیا، قضاوت اخلاقی و خلاقیت بدست آوردند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به دو گروه ۳۰ نفره گروه (آزمایش و کنترل) تقسیم شدند.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه روانی کالیفرنیا (CTP)^۲، برای اندازه‌گیری سازگاری فردی، اجتماعی از آزمون شخصیت‌سنج کالیفرنیا که یک آزمون کاغذی، مدادی خود اجرا است استفاده شده است. این مقیاس در سال ۱۹۵۳ توسط کلارک، تورپ و تیگز^۳ به منظور سنجش سازش‌های مختلف زندگی که دارای دو قطب سازش شخصی و سازش اجتماعی است، ساخته شد. و دارای ۱۸۰ سؤال دو گزینه‌ای (از نوع بلی و خیر) و ۱۲ خرده

1. Sengün & Iskenderoğlu
2. California test of personality
3. Clark, Thorpe & Tygz

مقیاس است که نیمی از آن‌ها برای سنجش سازش فردی و بقیه جهت اندازه‌گیری سازگاری اجتماعی است. و در این پژوهش فقط از قطب سازگاری اجتماعی استفاده شد. شافر در کتاب سالنامه‌ی اندازه‌گیرهای روانی، در مورد آزمون شخصیتی کالیفرنیا بر پایه مطالعات انجام شده، ضرایب پایایی نمره‌های آزمون را برای مقیاس سازش اجتماعی ۰/۸۶ تا ۰/۹۰ و برای کل آزمون ۰/۹۱ تا ۰/۹۳ بوده است. اصفهانی‌اصل (۱۳۸۱)، در پژوهشی میزان ضرایب پایایی این مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ و تصنیف برای کل آزمون ۰/۹۰ و ۰/۹۳ محاسبه کرده است. در پژوهش حاضر نیز ضریب همسانی درونی این مقیاس با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۷۶ و با روش تصنیف ۰/۹۸۵ محاسبه شد. همچون نیز ضریب اسپیرمن برآون ۰/۹۸۷ و ضریب گانمن ۰/۹۸۶ به دست آمد.

پرسش‌نامه نگرش به خلاقیت (CAS)^۱، پرسش‌نامه نگرش نسبت به خلاقیت توسط چارلز. لی. شیفر^۲ تدوین گردیده است و توسط کرمی (۱۳۷۷)، ترجمه شده است. این پرسش‌نامه شامل ۳۲ عبارت است که ابعاد آن شامل: اطمینان از عقاید خود ۱۱ سؤال، احساس خیالپردازی ۷ سؤال، جهت‌گیری نظری و زیبایی‌شناختی ۵ سؤال، آزادی بیان در افکار ۴ سؤال، تمایل به نوآوری ۳ سؤال. ضریب پایایی محاسبه شده به روش دو نیمه‌کردن برای دو گروه از کودکان محاسبه شده. ضریب محاسبه شده برای گروه اول (N= ۳۱) برابر ۰/۸۱ و برای گروه دوم (N= ۶۷) برابر ۰/۷۵ بوده است. در پژوهشی دیگر اعتبار همزمان و اعتبار وابسته به ملاک برای آزمون خلاقیت کودکان شیفر بین دو گروه خلاق و غیرخلاق محاسبه شد و هر دو قابل قبول بودند مقایسه میانگین نمرات آزمون دو گروه نشان داد که نمرات گروه خلاق تفاوت معنادار بالایی از گروه کنترل (P= ۰/۰۵، t= ۶۶/۲) در آزمون داشتند (شیفر، ترجمه کرمی، ۱۳۷۷). که برای اجرای پرسش‌نامه شواهد کافی در اختیار قرار می‌دهد.

آزمون قضاوت اخلاقی (MJT)^۳، این آزمون نخستین بار توسط دورگانداسینها و میراوارما^۴ در سال ۱۹۷۱ ساخته شد و آخرین تجدیدنظر توسط آن در سال ۱۹۹۸ به عمل آمد. آزمون در کشور هند برای کودکان ۶ تا ۱۱ ساله ساخته شده و بر مبنای الگوی یک آزمون هوش کلی و شامل سوالات استدلال، قوه تشخیص، بهترین پاسخ‌ها و غیره است، با این تفاوت که همه سوالات معنای اخلاقی دارد. آزمون مرکب از ۵۰ سؤال است که کودک باید در مورد آن‌ها تصمیم اخلاقی بگیرد، زمینه کار اخلاقی را در اظهارنظرها گروه‌بندی و رابطه‌ی بین کلمات با معنای اخلاقی برقرار کند، یک عمل خاص را ارزیابی و در برابر مشکلات اخلاقی استدلال منطقی و تعاریف مناسب ارزش‌های اخلاقی را انتخاب نماید. این آزمون به شش گروه تقسیم می‌شود. برای هر سؤال فقط یک جواب صحیح وجود دارد. برای هر سؤال درست، یک نمره و برای جواب غلط، صفر داده می‌شود. بنابراین حداکثر نمره ۵۰ و حداقل نمره صفر

1. Creativity attitude scale

2. Charles. Lee. Schafer

3. Moral Judgment Test

4. Dorganda Sinha & Miravarma

است. کل نمره شاخص قضاوت اخلاقی آزمودنی خواهد بود. این آزمون توسط ابوالفضل کرمی در سال ۱۳۷۹ ترجمه شده است (زادشیر، استکی و امامی‌پور، ۱۳۸۸). دورگانداسینها و میراوارما پاسخ‌های ۳۰۰ کودک به سوالات نهایی را نمره‌گذاری کردند و سپس اعتبار نیمه‌آزمون را با استفاده از فرمول اسپیرمن براون محاسبه کردند که ۰/۹۳ بود.

در این پژوهش از بین انواع نمایش خلاق، نمایش خلاق قصه و داستان اجرا شد. به نحوی که ۲ تمرین آشنایی و ۸ داستان که روایی و پایایی آن‌ها توسط دو روان‌شناس و دو کارگردان نمایش تأیید شده بود طی جلسات با ۶ مرحله مرسوم نمایش خلاق به اجرا در آمد (آقاعباسی، ۱۳۹۰، و زاییس، ۱۳۸۶).

جدول ۱: خلاصه جلسات آموزش نمایش خلاق

Table 1

Summary of Creative Drama Teaching sessions

مراحل مرسوم نمایش خلاق The conventional process of Creative Drama	جلسات نمایش خلاق قصه و داستان Creative Drama sessions of stories
مقدمه‌چینی و ایجاد آمادگی در کودکان Introduction and preparing children	اول انجام تمرین‌های آشنایی و ارتباط Doing familiarizing practices and communication
بازگویی داستان Retelling the story	دوم تمرین دور هم جمع شدن و نمایشگاه مجسمه Practicing getting together and Sculpture Exhibition
انتخاب صحنه‌هایی از داستان با مشارکت کودکان Selecting some scenes from the story consulting with children	سوم داستان انتقام فلوت زن The story of Piper revenge
شفاف‌سازی در اجرا Clarification on the run	چهارم داستان سه نخ ریس Three spinners story
اجرای نمایش خلاق Implementation of creative drama	پنجم داستان لاک‌پشت و خرگوش The story of the tortoise and the hare
نتیجه‌گیری از قصه و اجرای نمایش	ششم داستان نوازندگان دوره‌گرد The story of itinerant musicians
Drawing conclusion from the story and performance	سوم داستان آنجلا Angela's Story
	هفتم داستان کیده‌اس Along story RSS
	هشتم داستان پستیچی دیوانه The story of the mad postman
	نهم داستان چگونه صلح دوباره پیدا شد The story of how peace was found again
	دهم The story of how peace was found again
	یازدهم The story of how peace was found again
	دوازدهم The story of how peace was found again

جهت اجرای این پژوهش ابتدا ابزارهای مورد نیاز تهیه و سپس فرایند نمونه‌گیری به مرحله اجرا گذارده شده و در پی آن پرسش‌نامه‌های مورد استفاده در بین دانش‌آموزان انتخاب شده توزیع و اطلاعاتی در

رابطه با نحوه پرکردن پرسش‌نامه‌ها داده شده است. پس از اجرای آزمون‌ها، شناسایی دانش‌آموزان و انتخاب گروه‌ها به شیوه تصادفی، با مدیران مدارس، که دانش‌آموزان انتخاب شده در گروه‌ها در آن مدارس مشغول تحصیل بودند، هماهنگی لازم انجام شد. جلسه‌های گروه‌های آزمایشی در مجموع ده جلسه در طی پنج هفته برای هر گروه برگزار شد که هر جلسه یک و نیم ساعت طول می‌کشید. به دلایل اخلاقی به گروه کنترل نیز پس از اتمام پژوهش آموزش لازم داده شد. نهایتاً داده‌های مورد نیاز استخراج و از آزمون تحلیل کوواریانس تک متغییری و به واسطه نرم‌افزار SPSS.20 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

جدول ۲: میانگین، انحراف‌معیار و آزمون کلموگوروف اسمیرنوف داده‌های مربوط به متغیر سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت

Table 2

Mean standard deviation and Kolmogorov-Smirnov test results related to Social adjustment, moral judgment and creativity Variables

متغیرها Variables	گروه‌ها Groups	تعداد N	میانگین M	انحراف‌معیار SD	کلموگوروف اسمیرنوف Smirnov KImvgvrvf
سازگاری اجتماعی Social adjustment	کنترل Control	30	44.6	4.0	0.80
	پس آزمون post-test	30	47.4	6.9	0.99
آزمایش Experment	پیش آزمون pre-test	30	43.1	4.1	0.81
	پس آزمون post-test	30	70.8	6.5	1.00
قضاوت اخلاقی moral judgment	کنترل Control	30	20.4	2.5	0.96
	پس آزمون post-test	30	21.6	3.1	0.89
آزمایش Experment	پیش آزمون pre-test	30	20/5	2.4	0.99
	پس آزمون post-test	30	37.8	2.1	0.70
خلاقیت creativity	کنترل Control	30	13/2	1.4	0.86
	پس آزمون post-test	30	14.2	2.9	0.86
آزمایش Experment	پیش آزمون pre-test	30	12.8	1.5	0.95
	پس آزمون post-test	30	22.5	1.4	0.60

میانگین، انحراف معیار پس‌آزمون سازگاری اجتماعی گروه آزمایش به ترتیب، (M: ۷۰/۸؛ SD: ۶/۹) بیشتر از نمرات پس‌آزمون گروه کنترل می‌باشد (M: ۴۷/۷؛ SD: ۶/۵). هرچند نمرات پس‌آزمون گروه کنترل نسبت به نمرات پیش‌آزمون این گروه افزایش یافته است. میانگین، انحراف معیار پس‌آزمون قضاوت اخلاقی گروه آزمایش به ترتیب، (M: ۳۷/۸؛ SD: ۲/۱) بیشتر از نمرات پس‌آزمون گروه کنترل است (M: ۲۱/۶؛ SD: ۳/۱). شاهد افزایش نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش، در مقایسه با نمرات پیش‌آزمون این گروه هستیم. میانگین، انحراف معیار پس‌آزمون خلاقیت گروه آزمایش به ترتیب، (M: ۲۲/۵؛ SD: ۱/۴) بیشتر از نمرات پس‌آزمون گروه کنترل است (M: ۱۴/۲؛ SD: ۲/۹). شاهد افزایش نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش، در مقایسه با نمرات پیش‌آزمون این گروه هستیم. با توجه به اطلاعات مربوط به جدول جهت اطمینان از نرمال بودن توزیع داده‌ها سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت آزمون کلموگوروف - اسمیرنوف انجام شد. با توجه به اینکه در تمام رده‌ها مقدار این آزمون از ۰/۰۵ بیشتر است. لذا دلیلی برای رد فرض صفر وجود ندارد و توزیع داده‌ها نرمال است.

جدول ۳: نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری سازگاری اجتماعی در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

Table 3

Results of ANCOVA regarding Social adjustment in the pre-test and post-test

سطح معناداری	آماره بحرانی	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	
P	F	MS	Df	SS	
0.004	9.91	3571.25	1	3571.25	آزمون Test
0.02	5.98	2154.16	1	2154.16	گروه group
		360.20	58	9725.19	خطا Error
			60	24327.00	کل Total

همانطور که نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در جدول ۳ نشان می‌دهد بین میانگین نمرات سازگاری اجتماعی ($F=۹/۹۱$) در پیش‌آزمون و پس‌آزمون ($p < ۰/۰۰۴$) و بین میانگین نمرات سازگاری اجتماعی ($F=۵/۹۸$) در دو گروه آزمایش و کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p < ۰/۰۲$).

جدول ۴: نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری قضاوت اخلاقی در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

Table 4

Results of ANCOVA moral judgment in pre-test and post-test

سطح معناداری P	آماره بحرانی F	میانگین مجزورات MS	درجه آزادی Df	مجموع مجزورات SS	
0.01	7.77	1867.30	1	1867.30	آزمون Test
0.001	55.57	13402.98	1	13402.98	گروه group
		240.41	58	6490/67	خطا Error
			60	180105.00	کل Total

همانطور که در جدول ۴ نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری نشان می‌دهد بین میانگین نمرات قضاوت اخلاقی ($F=7/77$) در پیش‌آزمون و پس‌آزمون ($p<0/01$) و بین میانگین نمرات قضاوت اخلاقی ($F=55/57$) در دو گروه آزمایش و کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p<0/001$).

جدول ۵: نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری خلاقیت در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

Table 5

Results of ANCOVA creativity in pre-test and post-test

سطح معناداری P	آماره بحرانی F	میانگین مجزورات MS	درجه آزادی Df	مجموع مجزورات SS	
0.005	0.12	33.85	1	33.85	آزمون Test
0.02	8.93	246.15	1	246.15	گروه group
		275.72	58	7444/41	خطا Error
			60	164153.00	کل Total

همانطور که نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در جدول ۵ نشان می‌دهد بین میانگین نمرات خلاقیت ($F=0/12$) در پیش‌آزمون و پس‌آزمون ($p<0/005$) و بین میانگین نمرات خلاقیت ($F=8/93$) در دو گروه آزمایش و کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p<0/02$).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی دو گروه کنترل و آزمایش بوسیله‌ی ۹۰ سوال مربوط به سازگاری اجتماعی آزمون سازگاری اجتماعی کالیفرنیا نشان داد که اجرای فنون نمایش خلاق، بر سازگاری اجتماعی دختران ابتدایی تأثیرگذار بوده است. به این ترتیب و با توجه به نتایج آماری، پاسخ سؤال پژوهش مثبت است. در زمینه‌ی سازگاری اجتماعی، می‌توان نتایج بدست آمده را با نتایج پژوهش آذین و موسوی (۱۳۹۱) که در آن نمایش خلاق، تحول اجتماعی کودکان را به شکل معناداری افزایش داد، همسو دانست. همچنین می‌توان نتایج به دست آمده را با نتایج پژوهش همایی، کجیاف و سیادت (۱۳۹۰) که در آن اجرای فنون قصه‌گویی در افزایش سازگاری کودکان اثرگذار بود همسو و هماهنگ دانست. همچنین این نتایج را می‌توان با نتیجه‌ی پژوهش بیدرمن، فارونی و چن در سال ۲۰۱۳ براساس برنامه‌ی آموزشی مهارت اجتماعی بازی محور، که شاخه‌ای از نمایش خلاق است هماهنگ دانست. نتایج پژوهش لاریجانی و رازقی، در سال ۱۳۹۲ نیز نشان داد که نمایش خلاق بر تقویت رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم توان ذهنی تأثیرگذار بوده است.

در تبیین این یافته باید به ماهیت گروهی بودن نمایش خلاق اشاره کرد. چرا که هیچ شکل هنری به اندازه نمایش خلاق مبتنی بر کار گروهی نیست (ناظمی، ۱۳۹۲) در واقع، تصور نمایش خلاق بدون گروه ممکن نیست بنابراین، کودکان در نمایش خلاق به طور خودانگیزانه بسیاری از یادگیری‌های اجتماعی مانند مشارکت در کار گروهی، همکاری، مقید شدن به آداب و رسوم، مهارت‌های ارتباطی، رعایت نوبت، آگاهی و استفاده از احساسات و تبعیت از قوانین اجتماعی را فرا می‌گیرند (اربابی و یلدرم-داگرو، ۲۰۱۲). همچنین، نمایش خلاق به کودک فرصت می‌دهد که در موقعیت‌های مختلف نقش فعال داشته باشد. کودک در فرایند این نمایش مفهوم نقش خاص خویش را پرورش می‌دهد. این امر او را قادر می‌سازد تا خود و دیگران را بهتر بشناسد و حساسیت خود را نسبت به دیگران افزایش دهد. با ایجاد جو صمیمی در نمایش خلاق به کودک این فرصت داده می‌شود تا همکاری بهتری با دیگران داشته باشد و در نتیجه، مهارت‌های ارتباطی او توسعه می‌یابد (آکسوی و همکاران، ۲۰۱۴).

بررسی دو گروه کنترل و آزمایش بوسیله‌ی ۵۰ سؤال مربوط به متغییر قضاوت اخلاقی آزمون قضاوت اخلاقی نشان داد، که اجرای فنون نمایش خلاق، بر قضاوت اخلاقی دختران ابتدایی تأثیرگذار بوده است. به این ترتیب و با توجه به نتایج آماری، پاسخ سؤال پژوهش مثبت است.

در زمینه قضاوت اخلاقی، می‌توان نتایج به دست آمده را با نتایج پژوهش زندگی‌پور و ژیان‌باقری در سال ۱۳۹۳، که نشان داد پس از داستان‌درمانی رشد استدلال اخلاقی دختران بزهکار افزایش می‌یابد همسو دانست. با توجه به نظریه‌ی شناختی، رشدی لورنس کلبگ که معتقد است مراحل رشد اخلاقی در هر فرد بر اساس توانایی‌های ذهنی و شناختی او و با توجه به نوع داوری‌های معین می‌شود و به رشد و تکامل ارزش‌های اخلاقی کودکان و نوجوان بر مبنای داوری‌ها و استدلال‌های اخلاقی آن‌ها در جلسات مصاحبه

و بر اساس پرسش و پاسخ می پردازد (یاسایی، ۱۳۹۰) و همچنین با توجه به نظریه‌ی نظام‌های زبانی و گفت و گو بر پایه‌ی نقل داستان‌ها که از درمان‌های استنباط‌گرا است (ضیایی، پورا اعتماد و منصوره‌تقاء، ۱۳۹۱)، می‌توان نتیجه گرفت یکی از کارکردهای مهم داستان، تشخیص کنش‌های متقابل مراجعه‌کننده و محیط است و سبب فرافکنی بسیاری از نارسایی‌های شخصیتی می‌شود (کارنز و استونس^۱، ۲۰۱۳).

در تبیین این نتایج می‌توان به نظریات پیازنه اشاره کرد. به نظر وی کودکان در این سن از لحاظ رشد شناختی در مرحله عملیات عینی هستند، بدین معنی که، توان انجام برخی از فعالیت‌های ذهنی را دارند و در هنگام حل مسأله نیاز کمتری به داده‌های عینی دارند، اما هنوز کاملاً نمی‌توانند به صورت انتزاعی بیندیشند (سیروس، دوکانه‌ای‌فرد و حسنی، ۱۳۹۰). نتایج پژوهش اسماعیلی (۱۳۹۱)، نیز مؤید این امر است که با افزایش سن کودکان متناسب با رشد شناختی آن‌ها، رشد قضاوت اخلاقی نیز افزایش می‌یابد و افراد درک بهتری از مفاهیم اخلاقی خواهند داشت. دریک جمع‌بندی کلی می‌توان این چنین بیان کرد که، توانایی انجام قضاوت اخلاقی در دنیای پیچیده‌ی امروز، مهارتی اساسی برای هر انسانی است و در دوران کودکی بهترین فرصت برای چنین تمرین نابی است.

بررسی دو گروه کنترل و آزمایش بوسیله‌ی ۳۲ سؤال مربوط به متغییر خلاقیت آزمون خلاقیت چارلز لی شیفر نشان داد که، اجرای فنون نمایش خلاق، بر خلاقیت دختران ابتدایی تأثیر گذار بوده است. به این ترتیب و با توجه به نتایج آماری، پاسخ سؤال پژوهش مثبت است.

نتایج این پژوهش در زمینه‌ی خلاقیت را نیز می‌توان با نتایج پژوهش کیلان^۲ (۲۰۱۴) با موضوع بالا بردن تفکر مسلط و انعطاف‌پذیر از طریق فرایند نمایش خلاق همسو دانست. یافته‌های این پژوهش نشان داد فنون نمایش خلاق، بر افزایش دو جنبه مهم از تفکر واگرا، یعنی روانی و انعطاف‌پذیری تأثیرگذار است. پژوهش وکیلی و امینی (۱۳۹۳) با موضوع بررسی موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی نیز نشان داد که فنون نمایش خلاق، برای ایجاد درک بهتر افراد، نسبت به افسانه، محیط زیست و ارزش‌های ملی و فرهنگی، نسبت به دیگر روش‌های موجود مناسب‌تر است این پژوهشگران نشان دادند که فنون نمایش خلاق به دلیل همراهی تخیل، تصور و رویا به بهبود درک اهمیت مکان، تصاویر و روندهای تاریخی موجود در فرهنگ ملی کمک می‌کند.

در تبیین این پژوهش با توجه به تأثیرات مثبت نمایش خلاق مخصوصاً در زمینه‌ی پرورش قدرت خلاقیت و رشد قدرت آفرینندگی کودکان با نگاهی به تاریخ آموزش و پرورش در جهان ملاحظه می‌کنیم، سابقه استفاده از نمایش خلاق، در جهان تعلیم و تربیت به صد سال گذشته بر می‌گردد و ما امروز شاهد تصویب قوانینی در کشورهای پیشرفته هستیم که تمام معلمان بایستی از طریق نمایش به کودکان درس بدهند (شفیعی، ۱۳۹۳). علت چنین توجه‌ی ناشی از این واقعیت است که مسئولان آموزشی این کشورها

1. Kerns & Stevens

۲. Ceylan

پی بردند، استفاده از نمایش خلاق به عنوان یک شیوه‌ی آموزشی، موضوعی است که از طریق آن کودک خلق و مربی رهبری می‌کند در حقیقت در این شیوه‌ی آموزشی مربی نقش واقعی خود را که مامایی علم و کمک به زایش افکار و ایده‌های جدید است ایفا می‌کند (رحمتی، ۱۳۹۲). ورود فعالیت‌های نظیر نمایش به عرصه آموزش حاکی از ظهور یک دوره‌ی جدید در فکر و اندیشه است و بر بنیان‌های نظری تازه‌ای متکی است. یک الگوی تازه و یک نگاه جدید به تعلیم و تربیت است که روسو اولین گام را در این عرصه برداشت و باب اولین گفتمان تازه یعنی، نمایش در خدمت آموزش را در تعلیم و تربیت باز کرد (فتحی، ۱۳۹۱).

مشکل یافتن کودکانی که در هر سه متغیر مورد بحث، کمبودهایی داشته باشند. نبود پروتکل عمومی نمایش خلاق که بتواند هر سه متغیر مورد بررسی را به خوبی پوشش دهد، از محدودیت‌های پژوهش حاضر بود.

پیشنهاد می‌شود ساخت و اجرای برنامه‌های مدون نمایش خلاق در مراکز آموزش ابتدایی، با استفاده از گروه‌های نمونه مقایسه‌ای به تفکیک جنسیت، لحاظ کردن موارد توصیفی در نمونه، مانند شغل والدین، درآمد و ... که احتمالاً در کم و کیف نتایج به دست آمده دخیل خواهند بود.

References

منابع

- ابراهیمی‌قوام، صغرا (۱۳۹۰). مروری بر عوامل مؤثر بر استدلال و رفتار اخلاقی، رفتار اخلاقی کودکان چگونه شکل می‌گیرد؟ **ماهنامه مشاوره و مدرسه**. دوره سوم، شماره یکم، پاییز ۱۳۹۰.
- آذین، احمد و موسوی، سید محمود (۱۳۹۱). بررسی نقش عوامل آموزشی بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان فریدونشهر. **جامعه‌شناسی کاربردی**، سال بیست و دوم، شماره پیاپی ۴۱، شماره اول، بهار ۱۳۹۱.
- آقاعباسی، یدالله (۱۳۹۱). **نمایش خلاق، قصه‌گویی و تئاترهای کودکان و نوجوانان**. تهران: نشر قطره.
- جعفری، نرگس (۱۳۹۱). تأثیر نمایش خلاق بر میزان مهارت‌های اجتماعی کودکان. کتاب ماه کودک و نوجوان، **کتاب ماه کودک و نوجوان**، مهر (۱۳۹۱)، شماره ۱۸۰، ص.ص. ۲۷-۲۰.
- خاکپور، مسعود و مهرآفرید، معصومه (۱۳۹۳). قضاوت اخلاقی کودکان پیش‌دبستانی پنج و شش ساله. تفکر و کودک، **پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی**، سال سوم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۳، صص ۱-۱۴.
- زادشیر، فرزانه؛ استکی، مهناز و امامی‌پور، سوزان، (۱۳۸۸). مقایسه قضاوت اخلاقی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان دبستان‌های غیرانتفاعی تحت تعلیم آموزش قرآن به شیوه حفظ با معانی با غیرانتفاعی عادی، **مجله روانشناسی کاربردی**، تابستان ۱۳۸۸، سال سوم، شماره ۲ (۱۰) ص.ص. ۴۷-۲۵.
- زایس، جک (۱۳۸۶). **هنر قصه‌گویی خلاق**، ترجمه مینو پریانی. تهران: انتشارات رشد.

- زاهد، عادل؛ رجیبی، سعید و امید، مسعود (۱۳۹۱). مقایسه‌ی سازگاری اجتماعی، هیجانی، تحصیلی و یادگیری خودتنظیمی در دانش‌آموزان با و بدون ناتوانی یادگیری. *مجله‌ی ناتوانی‌های یادگیری*، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۲، صص ۴۳-۶۲. بهار ۱۳۹۱.
- زند، پور، طیبه و ژیان‌باقری، معصومه (۱۳۹۳). نقش داستان‌درمانی به روش مشاوره گروهی بر رشد استدلال اخلاقی دختران نوجوان بزهکار کانون اصلاح و تربیت تهران. *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی*. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان. شماره سی‌ام، زمستان ۱۳۹۳. صص ۸۷-۱۰۴.
- دورودیان، زهرا (۱۳۹۲). تأثیر روش ایفای نقش بر سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان حساب نارسای دبستانی در سال تحصیلی ۹۱-۹۲ استان تهران. *فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنایی*، شماره ۲، سال اول، تابستان ۱۳۹۲.
- سیروسی، مهسا؛ دوکانه‌ای‌فرد، فریده و حسنی، فریبا (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش گروهی داستان بر قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی چهارم، *مجله تحقیقات روانشناختی*، پاییز ۱۳۹۰، شماره ۱۱، صص ۱-۱۴. شریفی، علی‌اکبر و داوری، رقیه (۱۳۹۱). مقایسه تأثیر سه روش پرورش خلاقیت در افزایش خلاقیت دانش‌آموزان پایه دوم راهنمایی. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، سال پانزدهم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۱، صص ۶۲-۵۷.
- ضیایی، مریم؛ پوراعتماد، حمیدرضا و تقاء، منصوره (۱۳۹۱). قضاوت اخلاقی در بیماران دچار آسیب قشر پیش پیشانی راست. *تازه‌های علوم شناختی*، سال ۱۲، شماره ۳، ۱۳۹۱، صص ۸-۱.
- فتحی، کورش. (۱۳۹۱). *اصول برنامه‌ریزی درسی*، تهران، انتشارات ایران زمین.
- فلاح‌دار، مهدی (۱۳۹۲). رابطه روش‌های تدریس با شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان پایه دوم و سوم راهنمایی شهرستان نظرآباد هشتگرد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد برنامه‌ریزی آموزشی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- قاسم‌تبار، سیدنبی‌الله؛ الهوردیانی، خلیل؛ حاجی‌تبار، محسن؛ محمدجانی، هیوا و خسروی، فرزاد (۱۳۹۱). تأثیر نمایش خلاق بر تحول اجتماعی کودکان پی دبستانی. *روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایران*، سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۱، صص ۴۱۳-۴۰۵.
- لاریجانی، زرین‌سادات و رازقی، نرگس (۱۳۹۲). بررسی کاربرد هنرهای نمایشی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی. *پژوهش در حیطه کودکان استثنایی*، سال هشتم، شماره ۱، سال ۱۳۹۲، صص ۵۲-۴۳.
- کیگان، جروم؛ ماسن، پاول هنری؛ هوستون، آلتا کارول و وی‌کانجر، جان‌جین (۱۳۹۰). *رشد و شخصیت کودک*. ترجمه مهشید یاسایی، تهران: نشر مرکز.
- رحمتی، زهرا (۱۳۹۲). *بررسی کاربرد هنر در سرگرمی‌های خلاقانه کودکان*، پایان‌نامه دوره‌ی کارشناسی‌ارشد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- ناظمی، یاسر (۱۳۹۲). *ادبیات کودکان: رویکردی بر قصه‌گویی نمایش خلاق*. تهران: انتشارات چاپار.
- میرکمالی، سیدمحمد و خورشیدی، عباس (۱۳۹۱). عوامل مؤثر در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی استان گیلان. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*. سال سی و نهم، شماره ۲، سال ۱۳۹۱. صص ۵۱-۷۵.

- همایی، رضا؛ کجباف، محمدباقر و سیادت، سیدعلی (۱۳۹۰). تأثیر قصه‌گویی بر سازگاری کودکان. *مطالعات روانشناختی*. دوره ۵، شماره ۲. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء تابستان.
- وکیلی، نجمه و امینی، علی (۱۳۹۳). بررسی موانع آموزشی شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان ابتدایی آموزش و پرورش منطقه هلیلان در استان ایلام در سال تحصیلی ۹۲-۹۳. *فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی*، شماره هشتم، تابستان ۱۳۹۳.
- Abrahymy Qvam, S. (2011). An overview of the factors affecting the reasoning and moral behavior: How does moral behaviour develop in children? *Journal of Consulting and School*, 3 (1), fall 2011. [In Persian]
- Aqa Abasy, Y. (2012). *Creative drama, story and children's and adolescents' plays*. Tehran: Qatreh Publication. [In Persian]
- Aksoy, P., & Baran, G. (2014). *Review of studies at bringing social skills for children in preschool period*. *Procedia Social and Behavioral Science*, 9, 663-669.
- Arnett, J.J (2011). Broad and Narrow Socialization. *Journal of Marriage & the Family*, 57, 617-628.
- Azin, A., & Mousavi, S. M. (2012). Investigating the role of school factors in students' the high school students' social adjustment in Fereidun Shahr. *Journal of Applied Sociology*, 22(41), the first issue, spring 2012. [In Persian]
- Biederman, J., Faraone, S., Barth, R. P., & Chen, W. J. (2013). Social adjustment inventory for children and adolescents. *Journal of American Academic Child and Adolescence Psychiatry*, 32(5), 1059-1065.
- Booth, A & Amato, P (2013). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32, 396-407.
- Ceylan, S. (2014). Vineland validity-reliability study for social-emotional early childhood scale and examination of the influence of creative drama on five-year old children's social-emotional behaviors who have been attending to the preschool training institutions. *Early Childhood Research Quarterly*, 29 (3), 187-201.
- Doroudyan, Z. (2013). The effect of role playing on social adjustment and academic achievement of primary students in the academic year 2012- 2013 in Tehran. *Special Psychology Quarterly*, 2, the first year, summer 2013. [In Persian]
- Erbay, F., & Yildirim Doglu, S. (2012) the effectiveness of creative drama education on the teaching of social communication skills in mainstreamed students. *Procedia Social & Behavioral Sciences*, 2, 4475-4479.
- Esfahany Asl, M. (2002). *Comparing personal and social adjustment and academic performance of female students in the third grade of the new grade system*. (Unpublished master's thesis), Islamic Azad University, Ahvaz, Ahvaz. [In Persian]
- Esmaeili, M. (2012). *A comparison of growth and moral judgment and cognitive development in adolescents aged 17-12 years in Mashhad ordinary criminal*.

- (Unpublished master's thesis), Ferdowsi University, Faculty of Education and Psychology, Mashhad. [In Persian]
- Falah Dar, M. (2013). *The relationship between teaching methods and creativity in the second and third grade students in Hashtgerd Nazarabad*. (Unpublished master's thesis), Islamic Azad University, Rudhen Branch, Rudhen. [In Persian]
- Fathi, K. (2012). *The principles of lesson planning*. Tehran, Iran Zamin Publication. [In Persian]
- Ghasem Tabar, S. N., Allahverdiani, Kh., Haji Tabar, M., Mohammadjany, H., & Khosravi, F. (2011). The Effect of Creative Drama on Social development of preschoolers. *Developmental Psycholog: Iranian Psychologists*, 32(8), 405-413. [In Persian]
- Hoffman, M. L. (2010). Moral development. In M. H. Bornstein & M. E. Lamb (Eds.), *Developmental Psychology: An advanced textbook* (2nd Ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Homaee, R., Kajbaf, M. B. & sovereignty, A. (2011). *The effect of stoyy telling on children's compatibility*. *Psychological Studies*, 5(2), Faculty of Education and Psychology. Al-Zahra University, summer 2011. [In Persian]
- Jafari, N. (2012). *The effect of creative display on children's social skills*. *Child and Adolescent Monthly Book*, Mehr 2012. [In Persian]
- Kagan, J. Masn, P. H., Houston, A. C., & Kanjr, J. J. (2011). *Growth and personality of the child*. (M. Yasaii, Trans.) Tehran: Markaz Publication. [In Persian]
- Kample K. M., & Nissenberg S. A. (2012). Nurturing creativity in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 28(1) 67.
- Kilicaslan, H., & Asasoglu, A. O. (2010) a research process with creative drama in interior architecture studies. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9 (2010) 1462–1466.
- Kerns, K. A., & Stevens, A. C. (2013). Parent-child attachment in late adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 25(3), 322-325.
- Khakpoor, M., & Mhrafryd, M. (2014). Moral judgment of 5-6 year preschool children. *Institute for Humanities and Cultural Studies*, 3(1), 1-14, spring and summer 2014. [In Persian]
- Larijani, Z. S., & Raziq, N. (2013). A study of using dramatic arts in enhancing social development of mentally retarded students. *Research on Exceptional Children*, 1, 52-43. [In Persian]
- Libman, K. (2012). What's in a name? An exploration of the origins and implications of the terms creative dramatics and creative drama. *Youth Theatre Journal*, 15, 23-32.
- Mirkamali, S. M., & Khorshidi, A. (2012). Effective factors in improving primary students' creativity. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 39(2), 51- 75. [In Persian]
- Nazmi, Y. (2013). *Children's Literature: A review of storytelling in creative drama*. Tehran: Chapar Publication. [In Persian]

- Pellizzoni, S., Siegal, M., & Surian, L. (2014). The contact principle and utilitarian moral judgments in young children. *National in stitutes of health*, 13(2), 265-270.
- Rahmati, Z. (2013). *A study of using arts in children's creative entertainments*. (Unpublished master's thesis), Tarbiat Modarres University, Tehran. [In Persian]
- Scheffer, B. Ch. (1998). *The questionnaire of attitudes toward creativity*. (A. Karami, Trans.). Tehran: Psychometric publications. [In Persian]
- Sharifi, A. A., & Davari, R. (2012). The comparison of three methods of creativity development in second high school students' guidance creativity. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 1 (1), 62-57. [In Persian]
- Shafi'i, K. (2014). Fortieth session on the work of the imagination of children and adolescents. *Child and Adolescent Monthly Book*. [In Persian]
- Vakili, N., & Amini, A. (2014). A study of the educational barriers to the development of creativity among primary school students from their teachers' perspectives in Halilan in Ilam province in the academic year 2013-2014. *Quarterly Journal of Research in Educational Management*, Issue VIII, the summer of 2014. [In Persian]
- Walter, Ch. (2012). *Work environment barriers prohibiting creativity*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 40 (2012) 642 – 648.
- Zadshyr, F., Sticky, M., & Emamipoor, S. (2009). Comparison of students' moral judgment and social development: Investigating the role of teaching the holy Quran by memorization in independent schools in Tehran. *Journal of Applied Psychology*, 2(10), 25-47. [In Persian]
- Zahed, A. Rajabi, S., & Omid, M. (2012). A comparison of social, emotional, and educational adjustment and self regulated learning in students with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 1(2), 43-62. [In Persian]
- Zandipour, T., & fearsome Bagheri, M. (2014). The role of story thereapy in the form of group counseling on the moral reasoning development of delinquent teenage girls in Tehran Training and Rehabilitation Center. *Journal of Research in Psychology*, Islamic Azad University, 30, winter, 87-104. [In Persian]
- Zayps, J. (2007). *Creative storytelling art*, (M. Parnian, Trans.). Tehran: Roshd Publication [In Persian]
- Sirosi, M., Dowkaneh Fard, F., & Hasani, F. (2011). The effect of group training stories on moral judgment of fourth grade female students. *Psychological Research Journal*, Fall 2011, 11, 1- 14. [In Persian]
- Ziaee, M., Pouretamad, H. R., & Takhaeh, M. (2012). Moral judgments in patients with right prefrontal cortex damage. *Cognitive Science News*, 12 (3), 8-1. [In Persian]